

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΙΑΚΕΣ ΜΑΣ (ΜΕΡΟΣ 1^ο)

Ντάξει οφείλουμε να το παραδεχτούμε. Ένα μέρος της συνέλευσης κουβαλάει την αρρώστια του πετάλου. Το λέμε “αρρώστια” γιατί για εμάς η ομάδα είναι πάντα η ίδια· είναι η ιστορία της. Ακόμη κι αν έγινε επαγγελματική, κουβαλάει λίγο από την αίγλη και την αφέλεια (;) του 1920, του 1950, του 1970. Θα μπορούσαμε να πούμε πως η συναισθηματική μας κατάσταση μοιάζει με καθήλωση στην παιδική ηλικία. Αλλά το περιοδικό που κρατάτε στα χέρια σας δεν φημίζεται για τις ψυχολογικές προσεγγίσεις του, συνεπώς δε θα διαβάσετε κάτι για τις ορμονικές και επιτελεστικές ρίζες του οπαδικού πάθους. Υποστηρίζουμε πως η ιστορία του οπαδισμού, έτσι όπως εξελίχθηκε στο ελληνικό κράτος, βγάζει κάποιο λογικό νόημα. Ακόμη περισσότερο, εξηγεί τη manía των κρατικών μηχανισμών να τον ελέγξουν, να τον αξιοποιήσουν και φυσικά να τον επιτηρήσουν.

Αυτή η σειρά κειμένων γράφεται για να διηγηθεί μια μικρή ιστορία της φιγούρας που ονομάστηκε “οπαδός” ή “χούλιγκαν”. Όχι για να καθαγιάσει τα (ομολογουμένως πολλά) αμαρτήματα που κουβαλάει η καμπούρα της, αλλά για να εξηγήσει πειστικά τους λόγους για τους οποίους το κράτος θεωρεί ως ταξική απειλή τους τύπους και τις τύπισσες που τύνονται σαν μπαρίγκες στη Μασσαλία, οργανώνονται και “τρέχουν” για την ομάδα τους...

Μια απαραίτητη (φλύαρη) εισαγωγή

Στις 7 του περασμένου Δεκέμβρη, μια ημέρα μετά την -επετειακή πια, για τη δολοφονία Γρηγορόπουλου- 6η Δεκέμβρη, έπαιζε Λιγκ Καπ βόλεϊ, Ολυμπιακός - Παναθηναϊκός. Η ατμόσφαιρα ήταν τεταμένη για τους μπάτσους από το ματς στο Βόλο για το ποδόσφαιρο. Κατά τη διάρκεια του αγώνα, γίνεται ντου στα ματ με πέτρες, μπουκάλια και φωτοβολίδες. Αποτέλεσμα: ένας μπάτσος νεκρός.

Η επίσημη αφήγηση για τα γεγονότα στο Ρέντη, ήταν μια από τα ίδια. Το μίσος για την αστυνομία ονομάστηκε “τυφλή βία”. Και η αριστερά; Οι φίλοι του “λαού” και των κοινωνικών δικαιωμάτων; Φρόντισαν να δείξουν μια κάποια δυσθυμία (στα λόγια εξάλλου όλα είναι εύκολα) για μια από τις πολυπληθέστερες προσαγωγές που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στην ελληνική επικράτεια και μετά φυσικά μούγκα. Μούγκα όχι γενικά και αόριστα· τον πεθαμένο ματατζή τον μοιρολογούσαν μέρα-νύχτα... Μούγκα για τον διαχωρισμό των ανδρών από τα “γυναικόπαιδα” και τη μεταφορά των πρώτων στο Μεταγωγών της Πέτρου Ράλλη. Μούγκα για το φακέλωμα, τα καφόνια, τους ξυλοδαρμούς και τις απειλές για να δώσουν κόσμο. Όμως οι βο-

σκοί της εργατικής τάξης έχουν μια σαφή “ανάλυση” για το προφίλ των οπαδών, που μοιάζει με επίσημη κρατική αφήγηση, και λέει πως:

“Η οργανωμένη οπαδική βία [...] προσελκύει σήμερα στην Ελλάδα κυρίως (μετέφηβους από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, που συχνά χαρακτηρίζονται από υψηλό ποσοστό σχολικής αποτυχίας και ροπή προς τη χρήση ουσιών”.

Κατ’ αρχάς δεν θα περιμέναμε από στελέχη της αριστεράς να έχουν σε εκτίμηση τους οπαδούς. Όμως το στέλεχος που υπογράφει το παραπάνω άρθρο, καθηγήτρια εγκληματολογίας στο επάγγελμα, σχηματίζει ένα προφίλ λίγο-πολύ γνωστό: νέος, στούρνος, χρήσιμος ηλίθιος για τα συμφέροντα άλλων, πιθανόν πρεζαίος και φυσικά φτωχάλα. Σα να λέμε εργατική τάξη, όπως βέβαια θα μπορούσε να τη φανταστεί ένα στέλεχος της αριστεράς που την κοιτάζει με τα κιάλια και από ασφαλή απόσταση.

Οι υποψήφιοι απελευθερωτές μας βέβαια έχουν ένα σκεπτικό που θα μπορούσε κάλλιστα να βαφτιστεί κρατικό και το απαιτούν από τον τωρινό κρατικό μηχανισμό. Αρχικά είχαν “μια πολιτική προσδοκία πως κάτι σοβαρό ψήνεται στα γραφεία του Μαξίμου. Αν όχι μια τελική λύση, τότε σίγουρα ένα πρώτο βήμα”². Για τη βία στα γήπεδα, αναρωτιούνταν γιατί η αστυνομία είναι “διακριτικά απύσχα. Σε βαθμό να αναρωτιέσαι αν πρόκειται για ανικανότητα, για παντελή έλλειψη επιχειρησιακού σχεδίου ή για πολιτική επιλογή”³. Φυσικά, πλην του αιτήματος για μπάτσους που δεν κάνουν διακρίσεις και δέρνουν τους πάντες ισόποσα, έχουν και την ανάλογη μακρόπνοη (βιοπολιτική) λύση:

“Θετικά αποτελέσματα ως προς τον έλεγχο της οπαδικής βίας έχουν καταγραφεί μόνο από ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη [...] με το πλέον πετυχημένο πρότυπο να είναι το Βέλγιο [...]. Εφαρμόστηκε μια μακρόπνοη προληπτική πολιτική, που ενέπλεκε κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους κ.ά., με σκοπό την άμεση πλαισίωση των ήδη βίαιων οπαδών και, σε δεύτερο χρόνο, την αναχαίτιση της διάδοσης του φαινομένου στις επόμενες γενιές.”

Εν τέλει η “υπόθεση του Ρέντη” προχώρησε με τον σωστό τρόπο. Ο “δράστης που ομολόγησε” ήταν 18, προσπαθούσε να γίνει υδραυλικός,

1. Η Εποχή, Γιατί διαιωνίζεται η οπαδική βία; Ηλεκτρονική έκδοση, 03/07/2023.
2. Η Εποχή, Τίνος η ζωή μετρά; Ηλεκτρονική έκδοση, 21/12/2023.
3. Η Εποχή, Η διακριτική παρακολούθηση ενός φόνο. Ηλεκτρονική έκδοση, 03/09/2023.
4. Ό.π.

έμενε σε “υποβαθμισμένη” περιοχή, παραδέχτηκε ότι ήταν στην πρώτη γραμμή που την έπεσε στους μπάτσους και γνώριζε πως την υπόθεση την έστησαν μεγάλοι που δεν τους κατονομάζει⁵. Ήταν δηλαδή κομμάτι της “παραστρατημένης” εργατικής τάξης που έχει βυθιστεί “στο τυφλό μίσος της”. Στη συνέχεια το κράτος επέβαλλε ένα άτυπο λοκντάουν με κλειστά γήπεδα δείχνοντας πως επικίνδυνο γι’ αυτό δεν είναι κάποιοι οπαδοί που είναι οργανικά δεμένοι με τους προέδρους τους, αλλά οι οπαδοί γενικά και το αντιμπατσικό αίσθημα που κουβαλάνε. Με το σπρώξιμο του μιντιακού πανικού, το κράτος έφερε καινούργιο αθλητικό νόμο ενάντια στους οπαδούς (ένα χρόνο μετά την τελευταία αναθεώρησή του). Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει ότι μπορούσε ο καθένας και η καθεμία να μαντέψει από πριν: φακέλωμα για να πας στο γήπεδο και το σύνδεσμο, λέσχες φιλάθλων που θα ελέγχονται 24/7 από μπάτσους και (όπως τυχαίως) τις διοικήσεις των ομάδων, κάμερες παντού και ποινές που θα “τεντώνονται” όσο πάει, ανοίγοντας το δρόμο για τη φυλακή με το παραμικρό.

Δεν υπάρχει αμφιβολία. Αυτοί που περνάμε τις Κυριακές μας στα πέταλα των γηπέδων, έχουμε δαιμονοποιηθεί συστηματικά εδώ και δεκαετίες από την αριστερά και τη δεξιά του ελληνικού κράτους. Έχουμε οδηγηθεί με κρατικό σχέδιο σε ένα φαύλο κύκλο που από τη μία στοχοποιούμαστε και από την άλλη τρώμε τις σάρκες μας μέχρι τα όρια της διανοητικής μας εξόντωσης. Πως φτάσαμε ως εδώ και κυρίως γιατί; Κατά την ταπεινή μας γνώμη η πολιτική που ακολουθεί το ελληνικό κράτος δεν είναι γενικά και αόριστα αντι-οπαδική, αλλά προσανατολισμένη ενάντια στην εργατική τάξη. Οι άγγελιοι της ειρήνης και της αγάπης που λέγονται (αλήτες ρουφιάνοι) δημοσιογράφοι δε βρίζουν τυχαία τους οπαδούς, αλλά στοχοποιούν τις επικίνδυνες ταξικές μας συνήθειες για λογαριασμό των αφεντικών τους. Και φυσικά η αριστερά καταγγέλλει την αδυναμία του κράτους στη διαχείριση της οπαδικής βίας με σκοπό να μας μαντρώσει για λογαριασμό του.

Για να το αποδείξουμε θα στραφούμε στη γνωστή μας τακτική: θα κοιτάξουμε την ιστορία μας. Όχι μια ιστορία γενικά και αόριστα. Μια ιστορία υποκειμενική που μιλάει για το πως βλέπουμε τον εαυτό μας και τους εχθρούς μας. Όπως και με άλλα τόσα ζητήματα που καταπιάνεται το περιοδικό, οι οπαδοί είναι “παιδιά” του καπιταλιστικού 20ου αιώνα, που πάει

5. Τους τελευταίους, βέβαια, το κράτος δεν έδειξε την ίδια ζέση να τους κυνηγήσει. Η υπόθεση Ρουμπέτη αποδεικνύει χωρίς αμφιβολία τους λόγους. Περισσότερα ίσως πούμε σε άλλο τεύχος, όταν θα αποφασίσουμε να φορέσουμε παπούτσια από τσιμέντο.

Οι ομάδες της πόλης και ο ρόλος τους

Η Θεσσαλονίκη ήταν μια φτωχή πόλη· περίπου το 90% των κατοίκων της ζούσε κάτω από το όριο της φτώχειας. Στους συνοικισμούς, η κοινή προέλευση και η ταξική θέση δημιουργούσαν τους πρώτους δεσμούς κοινότητας. Τα καφενεία, τα σχολεία, οι πιάτσες και φυσικά το γήπεδο ήταν οι χώροι που έπαιρνε σάρκα και οστά αυτή η αίσθηση της κοινότητας. Η ταξική γεωγραφία της πόλης περιελάμβανε τρεις ζώνες. Οι ομάδες είχαν μια διασπορά που ταυτιζόταν με αυτές τις ζώνες. Οπότε οι ομάδες είχαν πρώτα και κύρια ένα χαρακτήρα κοινωνικό. Στην πράξη αυτό σημαίνει πως οι διοικήσεις έπρεπε να οργανώνουν τους (κατά πλειοψηφία προλετάριους) οπαδούς διαμεσολαβώντας τους, ενώ οι οπαδοί εξέφραζαν το αίσθημα κοινότητας μέσω της μπάλας. Και πολλές φορές την οργή τους.

Επετειακή πορεία που διοργάνωσε η διοίκηση του Ηρακλή για την προσάρτηση της Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη.

Στο κέντρο, κάτω από την Εγνατία, υπήρχαν οι βασικές οικονομικές λειτουργίες της πόλης. Εκεί στεγαζόταν η εμπορική και χρηματιστική ελίτ της πόλης. Οι περιοχές όπως η Καμάρα και η Άνω Πόλη, αποτελούσαν τον οργανικό χώρο των κατώτερων στρωμάτων. Στο ελληνικό κομμάτι της περιοχής κυριαρχούσε ο Ηρακλής, ομάδα που ιδρύθηκε το 1908. Μέλη της διοίκησής του είχαν σχέση με το ελληνικό βαθύ κράτος και τις πολιτικές του για την προσάρτηση της Μακεδονίας.

να πει πως έχουν κι αυτοί τη δική τους ταξική ιστορία. Ακόμη και ο όρος που επινοήθηκε εναντίον τους υποδεικνύει την απείθαρχη και βίαιη ταξική τους φύση: “χούλιγκαν”⁶, δηλαδή κοινωνικός ταραξίας.

Στο παρόν κείμενο θα διηγηθούμε το πρώτο κομμάτι αυτής της ιστορίας που αφορά την περίοδο του μεσοπολέμου. Θα υποστηρίξουμε πως ενώ το ποδόσφαιρο αποτέλεσε, από τη μία, ένα κρατικό μηχανισμό επίβλεψης και ελέγχου της ταξικής καθημερινότητας, από την άλλη ο οπαδισμός ήταν μέρος της κοινότητας όπου εκφραζόταν η άρνηση της εργατικής τάξης. Η σύγκρουσή τους διεξάγεται ανάλογα με τις προκλήσεις που είχε να αντιμετωπίσει το ελληνικό κράτος και τις “πρώτες ύλες” που προσέφερε η καπιταλιστική οργάνωση της ελληνικής κοινωνίας. Θα δούμε δηλαδή από τη μία νόμους και απαγορεύσεις, τοίχους γύρω από γήπεδα, μπάτσους, “ειδικούς” και φυσικά τον ρόλο των μίντια στην κατασκευή του “κινδύνου” για τα ποδοσφαιρικά μπάχαλα· από την άλλη θα δούμε τη ανάδυση της οπαδικής φιγούρας.

Διατάραξη της (μεσοπολεμικής) ειρήνης στα γήπεδα

Βρισκόμαστε στο ελληνικό κράτος στην περίοδο του μεσοπολέμου (1922-40). Η δεκαετής πολεμική εμπλοκή του (1912-1922) έχει λήξει και η μεγάλη ιδέα για επέκταση προς ανατολάς έχει ηττηθεί συντριπτικά στο Σαγγάριο. Πρώτο μέλημα του ελληνικού καπιταλισμού είναι να “ορθοποδήσει” διά πυρός και σιδήρου, τιθασεύοντας με όρους εκκαθάρισης και ενσωμάτωσης την εργατική του τάξη· τους παλιούς (ντόπιους/ες διαφορετικών εθνοτικών ομάδων) και τους νέους (πρόσφυγες εργάτες και εργάτριες από τις υποχρεωτικές ανταλλαγές πληθυσμών και άλλοι μετανάστες). Άρχισε να κοιτάει λοιπόν προς το εσωτερικό του. Πράγμα που εξελίχθηκε σε σπαζοκεφαλιά για τους τότε ειδικούς. Ο πληθυσμός του κράτους αυξήθηκε κατά 25% με τους μισούς πρόσφυγες⁷ να κα-

ταλήγουν σε οικισμούς των μεγάλων πόλεων. Ρόλο στις κρατικές κοινωνικές υποδομές -από τη διατροφή έως τη στέγαση- είχαν αναλάβει συμπληρωματικά η πρόνοια και η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ). Οι νέοι/ες εργάτες και εργάτριες είχαν διαφορετικές κουλτούρες, έπαιναν δουλειά σε εργοστάσια, βιοτεχνίες, εργαστήρια και μαγαζιά της πόλης και δεν είχαν καθόλου φιλικές διαθέσεις για τα αφεντικά και το κράτος τους. Την τάση τους φρόντιζαν να τη δείχνουν όχι μόνο στη δουλειά αλλά και σε κάθε στιγμή της καθημερινότητάς στην πόλη. Δίπλα από την “κλασική” ταξική σύγκρουση είχε γεννηθεί ένα χόμπι παραβατικότητας, από ανθρώπους που προέρχονταν από όλες τις εθνοθρησκευτικές και ηλικιακές ομάδες. Κύριο χαρακτηριστικό τους ήταν η φτώχεια και η ανάγκη για να τη “βγάλουν”⁸. Και συνοδευόταν από γενικευμένο μίσος προς όσους τους έκαναν τη ζωή δύσκολη. Η τσακαλαρία που αποτελούσε το παραβατικό προλεταριάτο στη Θεσσαλονίκη ήταν κατά τον αρχιεπισκοπικό της πόλης “σμήνη αλητοπαίδων, που έχουν αποβεί μάλιστα για την Μακεδονική πρωτεύουσά”⁹.

Το άγχος του αρχιεπισκοπικού μοιραζόταν όλη η ραχοκοκαλιά του ελληνικού κράτους. Η ποινικοποίηση της εργατικής τάξης και η θωράκιση της ενάντια στη μόδα της μη-συμμόρφωσης με τους κανόνες της καπιταλιστικής εργασίας, αποτέλεσε προτεραιότητα. Έξω από τους τόπους της παραγωγής, η καθημερινότητα του προλεταριάτου - και ειδικά του νεανικού - ήταν κρίσιμο αντικείμενο μελέτης για το ελληνικό κράτος: ο χρόνος που διέθετε για σκόρπισμα, η πολιτική του συμπεριφορά, οι συνήθειές του. Μια σειρά ειδικών του κράτους έπρεπε να επιβλέπει τη συμπεριφορά των νέων έξω από την παραγωγή για να διασφαλίσει την παραγωγή και ταυτόχρονα να διατηρεί ένα αξιόμαχο πλήθος ανθρώπων σε μια διαδικασία λανθάνουσας πολεμικής προετοιμασίας. Ο Ν.1681 “περί αλητείας και επαιτείας” και το δίδυμο αδερφάκι του ο Ν.1682 “περί προστασίας των εις επαιτείαν, αλητείαν κ.λπ. έκδοτων ανηλίκων”, που είχαν ψηφιστεί το 1919, έδιναν έμφαση στον διττό ρόλο της ποινικοποίησης και της κρατικής “πρόνοιας” για τη διαχείριση της περιπλάνησης, της αεργίας και της επαιτείας και ήταν το κύριο πλαίσιο εγκληματοποίησης και

κά Συμποσίου. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, σελ.25-26.

8. Τζιζάρας, Κ., (2017), Τα λαϊκά στρώματα στη Θεσσαλονίκη του μεσοπολέμου (1922-1940): κοινωνική και πολιτική διάσταση της φτώχειας. Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, σελ. 7-16.

9. Μικρούλεας, Η., (1940), Η παιδική εγκληματικότητα εν Ελλάδι και αλλαχού: Τα αναμορφωτικά Ασυλα και Σχολεία. Θεσσαλονίκη, σελ. 86.

6. Ο όρος επινοήθηκε στην Αγγλία στα τέλη του 19ου αιώνα (ενώ αργότερα εισήχθη και στη Ρωσία για τον ίδιο σκοπό) και είχε χρησιμοποιηθεί ως προσδιορισμός για τη στοχοποίηση της «παραβατικής» νεανικής συμπεριφοράς που τότε δεν είχε σχέση με το ποδόσφαιρο. Η σύνδεση του όρου “χούλιγκαν” με το ποδόσφαιρο συνέβη στις αρχές της δεκαετίας του 1960.

7. Καραμούζη, Α., (1997), Καταγραφή και χαρτογράφηση των προσφυγικών οικισμών στον ελληνικό χώρο από το 1821 έως σήμερα. Προσέγγιση στα πλαίσια των πολιτικών εξελίξεων και της παράλληλης κρατικής δραστηριότητας. Στο: Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα. Οι προσφυγοπούλεις στην Ελλάδα. Πρακτι-

Η τάξη του 1914 του Α' Γυμνασίου Αρρένων Θεσσαλονίκης, παιδιά της ελληνικής νέας αστικής τάξης, σε αναμνηστική φωτογραφία. Μεταξύ των μαθητών και οι ιδρυτές του Άρη.

Στο ανατολικό τμήμα, υπήρχαν οι φτωχογειτονίες της Αγίας Φωτεινής και της Αγίας Τριάδας, ενώ χαμηλότερα βρίσκονταν οι κατοικίες των ανώτερων στρωμάτων (που αρχικά μοιραζόταν πληθυσμιακά σε Έλληνες, Εβραίους, μουσουλμάνους) και των προξενείων της πόλης, η περιοχή των "εξοχών". Από το τμήμα της δραστήριας ελληνικής νέας αστικής τάξης της πόλης ιδρύθηκε ο Άρης το 1914, με τα ανατολικά αυτής της περιοχής να αποτελούν οργανικό του κομμάτι. Τονίζοντας το ελληνικό στοιχείο ορίζει ως ημερομηνία ιδρύσεως την ημέρα της ελληνικής επανάστασης.

Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Μακεδονία. Είναι 14 Γενάρη του 1929 και είναι προεκλογική περίοδος. Στη φωτο διακρίνεται ο Βενιζέλος με τον Πέτρο Λεβαντή, πρόεδρο του ΠΑΟΚ από το 1931 ως το 1933.

Στο δυτικό τμήμα εντοπιζόνταν οι περισσότερες βιομηχανικές και εμπορικές εγκαταστάσεις, δίπλα σε πυκνοκατοικημένες φτωχές προσφυγικές συνοικίες - όπως και περιφερειακά προς την ανατολική Θεσσαλονίκη, όπου κυριαρχούσε η μεγαλύτερη ομάδα των προσφύγων, ο ΠΑΟΚ. Η διοίκηση του αποτελούνταν από το κωνσταντινούπολιτικό αστικό στοιχείο της πόλης, φιλικά προσκείμενο στον φιλοπροσφυγικό βενιζελικό χώρο. Επίσης, οι πιο φτωχοί εβραϊκοί συνοικισμοί βρίσκονταν ανατολικά της πόλης, με την Μακάμπι Θεσσαλονίκης να αποτελεί το μεγαλύτερο αθλητικό σωματείο της.

διαχείρισης του παραβατικού νεανικού προλεταριάτου¹⁰. Οι συνθήκες αυτές δεν έθιγαν κάποιο φετίχ των συντηρητικών μεγαλοαστών, αλλά παραβίαζαν τρεις βασικές αξίες της ελληνικής αστικής κοινωνίας: την μισθωτή εργασία, την ιδιοκτησία και το μονοπώλιο της κρατικής βίας.

Μια κρίσιμη στιγμή της πολιτικής ελέγχου του προλεταριάτου έξω από την παραγωγή ήταν ο αθλητισμός. Στην ατελή "ταιηλορική" περίοδο που διένυσε το ελληνικό κράτος, η οργάνωση αθλητικών σωματείων αποτέλεσε το μηχανισμό χειραγώγησης της νεανικής απειθαρχίας¹¹. Το ποδόσφαιρο, που εντωμεταξύ είχε αποκτήσει τεράστια απήχηση και εκατοντάδες σωματεία στην ελληνική επικράτεια¹², ήταν το προνομιακό πεδίο εφαρμογής της πρακτικής αυτής. Το γεγονός ότι χιλιάδες άνθρωποι συνέρρεαν στα ποδοσφαιρικά γήπεδα προκάλεσε το ενδιαφέρον του κράτους και των υπηρεσιών ασφαλείας. Συνεπώς, οι διοικήσεις των ομάδων δεν ήταν συνήθως κάποιοι καλοκάγαθοι εργάτες και εργάτριες, αλλά κατείχαν ανώτερες κοινωνικές θέσεις και εξέφραζαν μέσω της δράσης τους συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους.

Στη Θεσσαλονίκη για παράδειγμα, το 1922 εγκαταστάθηκαν 117.000 πρόσφυγες. Ήταν δηλαδή μια πόλη που μετρούσε 10 χρόνια στην ελληνική επικράτεια, με "παλιούς" πληθυσμούς καθόλου ομοιογενείς εθνοτικά και "νέους" πρόσφυγες που αποτελούσαν το ένα τρίτο των μέχρι τότε κατοίκων της. Τα άτομα που αναλάμβαναν τη διοίκηση των ομάδων εξέφραζαν και συγκεκριμένα συμφέροντα ενός επαγγελματικού κλάδου ή μιας εθνοτικής ομάδας σε διαφορετικό οικισμό της πόλης και ο βασικός τους σκοπός ήταν να έχουν πολιτική εκπροσώπηση, να αποτελέσουν δηλαδή κομμάτι του κράτους (δες τη στήλη 1 για παραπάνω). Εκπροσωπώντας πολλές φορές ανταγωνιστικά συμφέροντα, οι παράγοντες και τα σωματεία των ομάδων συγκρούονταν μεταξύ τους. Το πιο γνωστό σκηνικό όλων ήταν η σύγκρουση του ΠΟΚ (το καρτέλ Ολυμπιακού, Παναθηναϊκού, ΑΕΚ) με τις "νέες χώρες" (όπως η Μακεδονία) για τη λειτουργία της νεοσύστατης (1926) Ελληνικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας (ΕΠΟ).

Τα περισσότερα αθλητικά σωματεία με ποδοσφαιρικά τμήματα, είχαν στο καταστατικό τους τη φράση "για την προαγωγή του αθλητικού ιδεώδους κλπ", το οποίο δεν ήταν ένας χαριτωμένος προσδιορισμός. Τα σωματεία είχαν έναν χαρακτήρα κοινωνικό, επομένως ο χαρακτηρισμός "αθλητικός" δεν αντιπροσώπευε το σύνολο της πραγματικής δράσης των συλλόγων. Διοργάνωναν συζητήσεις, συσσίτια και αποτελούσαν χώρο συνάντησης και αλληλοβοήθειας μεταξύ των μελών. Συμπλήρωναν δηλαδή (για λογαριασμό του κράτους) την κρατική πρόνοια για τη διαχείριση των πληθυσμών. Όπως φυσικά μπορούσε να συμβεί και το αντίθετο. Το αθλητικό σωματείο "Εργατικός Αστέρας Θεσσαλονίκης" του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης (που τότε δεν ήταν γιαλαντζί), διοργάνωνε συγκεντρώσεις, ενημερωτικές διαλέξεις και συζητήσεις. Είχε αναπτύξει δομές διάδοσης ιδεών ιδιαίτερα ύποπτων για τον κρατικό μηχανισμό. Συνεπώς οι αντικομμουνιστικές δυνάμεις έπρε-

10. Τζιάρας, Κ., (2017), σελ. 426-427.

11. Λιάκος, Α., (1988), Η εμφάνιση των νεανικών οργανώσεων: το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης. Αθήνα: Λωτός, σελ. 11.

12. Μπαλτάς, Α., (2021), Προσφυγικά αθλητικά σωματεία στον Μεσοπόλεμο 1922-1940. Αθήνα: Μπαλτάς, σελ. 57.

πε να οργανωθούν απέναντι σε τέτοιες μορφές κοινωνικής οργάνωσης και εργατικής προπαγάνδας. Γι' αυτό το κράτος επέτρεπε την τήρηση του "υγιούς" ποδοσφαιρικού ανταγωνισμού των φίλα προσκείμενων αντικομμουνιστών παραγόντων¹³ με το γνωστό "ιδιώνυμο" του 1929 - αλλά και πριν από την θεσμοθέτησή του - καθώς η τοπική ασφάλεια ζητούσε έγγραφες βεβαιώσεις για την μη ύπαρξη μελών - ανατρεπτικών στοιχείων στα αθλητικά σωματεία¹⁴.

Είπαμε όμως πως η έλευση του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα σηματοδότησε την ιστορική στιγμή που για πρώτη φορά τα εργατικά στρώματα στράφηκαν σε αυτό που ονομάζουμε αθλητισμό και γήπεδο. Οι ομάδες ποδοσφαίρου εξέφραζαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε κοινότητας του προλεταριάτου, που αποτελούσε τη βάση του: τη γειτονιά, την εργασία, την καταγωγή. Στην πράξη αυτό σήμαινε πως το ποδοσφαιρικό πάθος δεν ξεκινούσε και έληγε στη διάρκεια ενός αγώνα. Συνέχιζε και εκτός των χώρων συναναστροφής στα σωματεία, στην καθημερινότητα της πόλης, εκεί που δεν έφτανε ο μεγεθυντικός φακός των δομών του κράτους, των μπάτσων και των διοικήσεων των ομάδων.

Όμως οι ποδοσφαιρικές ομάδες, εκτός από πολιτικοί μηχανισμοί μεσολάβησης και "πάθους" για τους φιλάθλους, ήταν και σωματεία με βιβλία εσόδων - εξόδων. Η οικονομική κατάσταση των μεγάλων ποδοσφαιρικών σωματείων ήταν ελλειμματική και απαραίτητη για την επιβίωσή τους ήταν η κατοχή και η εκμετάλλευση ενός γηπέδου για την είσπραξη εσόδων από τα εισιτήρια¹⁵. Οι φιγούρες που θάλλονταν και δεν είχαν πάντα το ανάλογο αντίτιμο (η λεγόμενη "μαρίδα"¹⁶), φρόντιζαν να βρίσκουν τρόπους για να μπουν στο γήπεδο. Οι πρακτικές του ντου και του πετροπόλεμου στις οποίες έκανε εκπαίδευση η "παραβατική" νεανική εργατική τάξη, γρήγορα βρήκαν εφαρμογή στις εξέδρες και φυσικά τη λύση κάποιες φορές την έδιναν οι μπάτσοι και ο στρατός¹⁷. Όμως η "στημένη διαιτησία" παρέμενε η βασική αιτία των ταραχών στα γήπεδα εκείνη την περίοδο και συνήθως περιλάμβανε "ξυλοκόπημα"¹⁸ και "αντιαθλητικά επεισόδια εις βάρος του διαιτητού"¹⁹.

Η ταξική και κοινωνική βία του μεσοπολέμου είχε μεταφερθεί στα γήπεδα ποδοσφαίρου. Οι

13. Ό.π., σελ. 62.

14. Λιάκος, Α., (1988), σελ. 47. Ωστόσο είναι γνωστό πως κι άλλα εργατικά σωματεία ίδρυναν αθλητικούς συλλόγους ποδοσφαίρου, προσπάθεια που έληξε οριστικά με τη δικτατορία του Μεταξά.

15. Μπαλτάς, Α., (2021), σελ. 60.

16. Μεσοπολεμικός και μεταπολεμικός όρος που χρησιμοποιούνταν για τον (αυτό)προσδιορισμό της πιτσιρικαρίας που ψιλοαλητεύει, κάνει καταχρήσεις και γενικώς σουλατσάει. Συνήθως ήταν παρέες από την ίδια γειτονιά, την ίδια δουλειά (π.χ. λαχειοπώλες) κ.λπ.

17. Μπαλτάς, Α., (2021), σελ. 57. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή της προσπάθειας των στρατιωτικών δυνάμεων, ώστε να αποτρέψουν την «μαρίδα» από την είσοδό της στο Ποδηλατοδρόμιο του Φαλήρου (Πειραιά), τον Ιούλιο του 1923.

18. Εμπρός, 29/01/1929, σελ. 5. Ορισμένα δημοσιεύματα τα αλιεύσαμε από το άρθρο: Τσούμας, Α. (2023). Η Ποδοσφαιρική Οπαδική Βία στον Ημερήσιο Τύπο (1920-2010). Περιοδικό Άθληση και Κοινωνία, τόμος 2, τεύχος 72, σελ. 70-82. Ορισμένα άλλα βρίσκονται στο ψηφιακό αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος.

19. Εμπρός, 21/06/1928, σελ. 6. Χαρακτηριστικό είναι και το σλόγκαν σε αθλητική διαφήμιση της εποχής (1935): «Πωλώ πέτρες τσιμεντέρες, κατάλληλες για διαιτητές και παίκτες, εις τιμάς ευκαιρίας».

Ψηλώνουν οι φράχτες, βελτιώνονται οι άλλες. Μπροστά η Παλιά Φιλοσοφική ΑΠΘ. Δεξιά το γήπεδο του ΠΑΟΚ και αριστερά το γήπεδο του Ηρακλή. Οι τοίχοι γύρω από τα γήπεδα χτίστηκαν για να λυθεί το πρόβλημα των τζαμπατζήδων. Μάταια φυσικά.

αδικίες εις βάρος της ομάδας και η προστασία της ήταν προέκταση της κοινωνικής πραγματικότητας και οι οπαδοί ταυτίζονταν γιατί η ομάδα ήταν προέκταση της καθημερινότητας και της κοινότητάς τους.

Η “φορντικού” τύπου διάδοση του (ερασιτεχνικού ακόμη) ποδοσφαίρου στήνεται επίσης εκείνη την περίοδο. Τη διαφήμιση του αθλήματος, αλλά και τη χειραγώγηση του φιλάθλου κόσμου ανέλαβαν οι δημοσιογράφοι με τα τεχνικά μέσα μεσολάβησης που όριζε η εποχή: την εφημερίδα. Ο τύπος ήταν ο βασικός μηχανισμός μετάδοσης της πληροφορίας και της προπαγάνδας για τα αθλητικά νέα και είχε μεγάλη διείσδυση στις εργατικές φυγούρες της εποχής²⁰. Έτσι, χρησιμοποιήθηκε αναλόγως για την κατασκευή του “επικίνδυνου ταραξία” των γηπέδων. Από το ύψος του ρεπορτάζ αρχίζουν να στοχοποιούνται οι “αντι-αθλητικές” συμπεριφορές. Καλλιεργούνταν σταδιακά η εικόνα της κερκίδας που είναι χωρισμένη στα δύο για την αποφυγή επεισοδίων, αλλά και της συστηματικής πρόκλησης επεισοδίων.

“Οι φιλάθλοι και των δύο πόλεων απετέλεσαν το ήμισυ σχεδόν των θεατών του αγώνος και δια λόγους προνοίας είχαν καταλάβει τας δύο αντιθέτους πλευράς.”²¹

“Φιλάθλοι εισέβαλαν εις το γήπεδον και έτσι ο αγών διεκόπη αντικανονικά. Δια τα επεισόδια αυτά τα οποία δεν συμβαίνουν για πρώτη φορά εις ποδοσφαιρικούς αγώνας [...] αποτελεί αίσχος δια το ποδόσφαιρον.”²²

Η τελευταία παράθεση αφορούσε το ντέρμπι Ηρακλής - ΠΑΟΚ, που έληξε οριακά 3-2. Στον επαναληπτικό, μία εβδομάδα μετά, φαίνεται και ο ρόλος των παραγόντων ως μπάτσων στην κερκίδα της εποχής:

20. Ο ρόλος των ειδήσεων των εφημερίδων για την παραγωγή γεγονότων ήταν βασικό εργαλείο κρατικής πολιτικής και τότε. Και συχνά ενέπλεκαν και τις αθλητικές ειδήσεις. Χαρακτηριστικότερο είναι το γεγονός ότι αφορμή για το πογκρόμ και τον εμπρησμό της εβραϊκής συνοικίας Κάμπελ στη Θεσσαλονίκη, υπήρξε μια ψεύτικη είδηση που διαδόθηκε από τη βενιζελική εφημερίδα “Μακεδονία”, που παρουσίαζε τους εκπροσώπους του εβραϊκού αθλητικού σωματίου Μακαμπί Θεσσαλονίκης να μετέχουν σε συνέδριο υπέρ της αυτονομίας της Μακεδονίας στη Σόφια.

21. Εμπρός, 17/06/1930, σελ. 33.

22. Μακεδονία, 07/11/1932, σελ. 3.

“Οι ιθύνοντες των δύο σωματείων έχουν [...] υποχρέωσιν να λάβουν όλα εκείνα τα μέτρα [...] διά τη μην επανάληψιν εκτροπών.”²³

Ο φανατισμός που κουβαλούσαν οι οπαδοί ήταν παρών ήδη από εκείνη την περίοδο, όπως και η ανάγκη της κατασκευής της παραβατικής τους συνήθειας που μπορεί να ήταν εχθρική για το κράτος. Ακόμη και στην ασφυκτική περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, δεν μπόρεσε να κρυφτεί πίσω από την εικόνα του ευαγούς αθλητισμού που προετοιμάζει τους νέους και τις νέες για πόλεμο²⁴. Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΕΟΝ) δεν αντικαθιστούσε τα σωματεία, αλλά όποια από τα μέλη της (φαλαγγίτες) τύχαινε να είναι μέλη ποδοσφαιρικών σωματείων, έπρεπε να παίζουν ως μέλη της ΕΟΝ στους αγώνες που διοργάνωνε. Επιπλέον, οι φαλαγγίτες επιτελούσαν τον βασικό ρόλο του ρουφιάνου για την εύρυθμη λειτουργία των σωματείων. Παρά την αναγκαία μούγκα που έπρεπε να πέσει για την απόκρυψη των ταραχών και των ανατρεπτικών στοιχείων, τα παραδοσιακά μπάχαλα ήταν παρόντα:

“Νέα αντιαθλητικά κρούσματα εσημειώθησαν την Κυριακήν εις διάφορα γήπεδα του ποδοσφαίρου. Δεν ευρίσκομεν λέξεις δια να διαδηλώσωμεν τον αποτροπισμόν μας δια το έγκλημα εις βάρος του αθλητισμού μας και ... της ιδέας του Ολυμπισμού.”²⁵

No more heroes: όχι άλλο “ρομαντικό” ποδόσφαιρο!

Περιγράψαμε τον κόσμο του ελληνικού μεσοπολέμου ως μια κοινωνία σε σύγκρουση, όχι μόνο στην παραγωγή αλλά και στην (ανα)παραγωγή της εργατικής τάξης. Είδαμε το ελληνικό κράτος να προσπαθεί να επιβάλλει την οπτική του στις καθημερινές συνήθειες της εργατικής τάξης. Ακόμη καταλάβαμε πως οι διοικήσεις των ομάδων ήταν πολιτικοί εκπρόσωποι του ελληνικού κράτους με σκοπό τη χειραγώγηση και οι δημοσιογράφοι ήταν το ίδιο ρουφιάνοι προ εκατονταετίας. Είδαμε όμως πως όσο και να διείσδυε το ελληνικό κράτος στο γήπεδο, ανακάλυπτε την ίδια σύγκρουση και τις αρνήσεις (μιας νεανικής εργατικής φυγούρας) που προσπαθούσε να αποσβήσει. Το ελληνικό κράτος ανακάλυψε πως η αντιμπατσική βία και ο φανατισμός εμφανίστηκαν στο ποδόσφαιρο και αποτέλεσαν εκδήλωση της βίας που ξέσπασε σε όλη σχεδόν την ελληνική κοινωνία: μια ταξική σύγκρουση χαμηλής έντασης. Αυτό ήταν και το μεσοπολεμικό πρόπλασμα της φυγούρας “οπαδός”. Το δεύτερο μέρος θα είναι αφιερωμένο στο μεταπολεμικό “φτιάζιμο”²⁶ της οπαδικής φυγούρας. Θα μιλήσουμε δηλαδή για εκδρομές, αλητεία, ξύλα, μουσικά ρεύματα, συνδέσμους, προέδρους, κόμματα και αντιφασίστες που τις παίζουν με φασίστες. Εκεί θα πετύχουμε τις τότε αντιδραστικές φυγούρες που πλαισίωσαν των οπαδισμό: τεντυμπόις, μαλλιάδες, φρικιά, πάνκηδες και λοιπές δημοκρατικές δυνάμεις.

23. Μακεδονία 13/11/1932, σελ. 3.

24. Antifa Scripta, Σπουδές στο Γαλανόμαυρο: Δυο ίδια βιβλία (που εξηγούν τη μοναξιά μας...). Περιοδικό Antifa, τ. 29, Φεβρουάριος 2012.

25. Αθλητισμός, 18/01/1937, σελ. 7.

26. Ο όρος είναι δανεισμένος από το Thompson, Ε., (2012), Πρόλογος στο Φτιάζιμο της Αγγλικής Εργατικής Τάξης. Αθήνα: Antifa Scripta.

FOOT BALL, KINGSTON-UPON-THAMES,
SHROVE TUESDAY, FEB. 24TH, 1846.

Οι παλιές κακές ποδοσφαιρικές συνήθειες

Δεν είναι ρετρό μπάχαλα, είναι αγώνες ποδοσφαίρου στην Αγγλία και συγκεκριμένα στα περίχωρα του Λονδίνου το 1846. Έχει φιλοτεχνηθεί για μια συντηρητική εφημερίδα της εποχής, την πρώτη παγκοσμίως που χρησιμοποίησε τη δύναμη της εικόνας για τη μετάδοση “γεγονότων”, τυγχάνοντας έτσι και υψηλής κυκλοφορίας. Και φρόντισε να το κάνει όπως αρμόζει: είναι Τρίτη, ημέρα δουλειάς και ένα τσούρμιο εργάτες, με αθήνη και αγελαία συμπεριφορά, κάνουν κατάληψη στην κεντρική πλατεία. Είναι θολό αν παίζουν μπάλα ή αν απλά παίζουν ξύλο. Το “παιχνίδι” τους θέτει σε κίνδυνο τα κεντρικά κρατικά κτίρια στην πλατεία (με το άγαλμα να δεσπόζει στην πρόσοψη) και τις άμαξες (το καθωσπρέπει μέσο μεταφοράς). Επομένως αυτά τα “τέρατα” έχουν κακές συνήθειες που πρέπει να εγκαταλείψουν. Αν δεν ήταν σαν γκραβούρα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί αυτούσια από ρουφιάνους δημοσιογράφους του σήμερα. Τότε όμως η εικόνα εξυπηρετούσε τους σκοπούς του καιρού της. Η βιομηχανική επανάσταση (η αλλαγή του τρόπου οργάνωσης της παραγωγής) ήταν εν εξελίξει και αν κάτι έπρεπε να διδαχθεί το προλεταριάτο της εποχής ήταν οι χαρές της μισθωτής εργασίας και της (κωλο)ζωής στην πόλη και τα περίχωρά της. Έξω από τους “ναούς” της παραγωγής, η εργατική τάξη, στην καθημερινότητα και στον μη-παραγωγικό και κατ’ επέκταση ανεξέλεγκτο (ακόμη) ελεύθερο χρόνο της, κουβαλούσε συνήθειες που πολλές φορές δεν άρμοζαν στο ασφυκτικό αυτό πλαίσιο. Θεωρούνταν απειλητικές για την κοινωνική τάξη, προϊόν της “παλιάς” προβιομηχανικής ζωής και “ανάρμοστες” για τον ανθρωπώτυπο της πραγματικής υποταγής στο κεφάλαιο που διέταζε αύξηση της παραγωγικότητας και αυστηρό καταμερισμό της εργασίας- οι εργάτες πήγαιναν σε κοινωνικές εκδηλώσεις που στη συνέχεια μετατρέπονταν σε ανεξέλεγκτες συγκεντρώσεις και θα μπορούσαν να διαδώσουν ριζοσπαστικές πολιτικές ιδέες. Ακόμη και οι ποδοσφαιρικές διασκεδάσεις τους, ήταν ένα μικρό πεδίο ταξικής μάχης.